

Index071

Zevende editie

Jaargang 2020-2021

De Index071 is het economische monitoringsinstrument van de Leidse regio. Opgesteld door onderzoeksbureau Blauwberg in opdracht van Economie071.

Index071 in vogelvlucht

In het pandemiejaar 2020 is de economie van de Leidse regio met één indexpunt gegroeid. De index behaalt een score van 115 in 2020 (basisjaar 2014 = 100). Dat blijkt uit de optelsom van 38 parameters die we jaarlijks in deze index op een rij zetten. Dat ene indexpunt groei is weliswaar veel minder dan vorige jaren. Maar in het licht van de ontwrichtende pandemie is het een zeer behoorlijke score. De Leidse regio betoont zich weerbaar en veerkrachtig in het verwerken van de coronacrisis. De bezoekerseconomie, vervat in het thema 'regiomarketing', is de grote uitzondering. De index loopt er een flinke 20 indexpunten achteruit.

De index meet de ontwikkeling van 38 parameters die een relatie hebben met de agenda van Economie071. Per parameter komen we tot een indexcijfer die de groei (of krimp) sinds basisjaar 2014 meet. Een score boven de 100 betekent groei sinds 2014, hoe hoger het indexcijfer, hoe beter. In onderstaande matrix staan de indexscores van de zeven verschillende thema's. De afzonderlijke scores van alle 38 onderliggende parameters zijn in het vervolg van dit rapport te vinden.

Thema's	Weging in Index	2014	2019	2020
Kenniseconomie	25%	100	115	122
Ondernemerschap en talent	20%	100	132	138
Onderwijs-arbeidsmarkt	20%	100	98	101
Vestigingsklimaat	10%	100	95	99
Bedrijvigheid en werkgelegenheid	10%	100	127	121
Regiomarketing	10%	100	117	97
Sustainability	5%	100	102	-
Index071		100	114	115

De index 2020 bevat drie keer goed nieuws en drie keer slecht nieuws. Volgens de Engelse traditie beginnen we met het slechte nieuws.

Ten eerste. Het eindcijfer van de index schiet niet erg op. Het Bruto Binnenlands Product in Nederland is tussen 2014 en 2019 met 12% gestegen. De index van het 071-gebied – toch een trekpaard van de kenniseconomie – zit daar met een winst van 14 indexpunten in dezelfde periode maar net boven. Nu meten het BBP en de Index verschillende dingen, maar er is natuurlijk een verwantschap. En die roept vragen op. Het indexcijfer voor 2020 wordt mede bepaald door de zeer verklaarbare score van de parameters voor marketing en hospitality; maar dat was in de periode voor corona niet aan de orde. Het probleem zit elders zoals de volgende punten laten zien.

Ten tweede. De 071-regio is met de mand onderwijs-arbeidsmarkt sinds 2014 nauwelijks verder gekomen. Bij de analyse in het vervolg van dit rapport stuiten we op drie (van de zes) parameters die negatief uitslaan:

- De stagemarkt voor mbo-ers is tijdens de pandemie in het ongerede geraakt. Veel stages zijn geschrapt of voortijdig beëindigd tijdens de lockdown-periodes. Het seizoen 2021/2022 start met een piekbelasting van ‘in te halen stages’ en nieuw te starten stages. Die ‘piek’ wordt aardig gemanaged, maar de situatie was bij aanvang van de pandemie al niet florissant. Er is sprake van een stevige mismatch. Enerzijds kwalitatief, het aanbod aan stagiaires heeft een andere samenstelling dan de vraag aan te vullen stageplekken vanuit het bedrijfsleven. Maar er dreigt ook een kwantitatieve mismatch. Er zijn weinig leerbedrijven actief in de regio. Dat is op lange termijn een zwakte, een paar bedrijven die besluiten hun stagecapaciteit terug te schroeven en de regio heeft een groot probleem. Makkelijk oplosbaar is het niet. Het aandeel van de micro-ondernemingen in de werkgelegenheid stijgt snel en dat zijn bedrijven die moeilijk een ‘klassieke’ stage georganiseerd krijgen. Ook het vereiste scholingsniveau van de bedrijvigheid kan een rol spelen. In omgevingen met alleen hbo- en wo-competenties kan het lastig zijn om mbo-opdrachten af te bakenen. Wellicht is het zaak om niet alleen intensiever te werven onder de bedrijven – zoals nu gebeurt – maar ook het hele erkenningstelsel eens onder de loep te nemen. Past het nog wel bij de structuur en de arbeidsorganisatie van een kenniseconomie?
- De krappe arbeidsmarkt – teveel vacatures voor te weinig werkzoekenden – en het tekort aan techniek belemmeren de economische groei en zijn ook bedreigend voor aspecten van de ‘brede welvaart’, zoals de energietransitie en de digitalisering.

Overigens is er uit de mand onderwijs-arbeidsmarkt ook goed nieuws te melden. Met name de parameters ‘kwalificatiewinst’ en ‘tekort zorg’ boeken vooruitgang.

Ten derde. De mand ‘vestigingsklimaat schiet niet op. En dat is voor 100% te wijten aan de stagnerende woningmarkt. Die stagnatie wordt in de index in beeld gebracht met twee parameters met een beperkte reikwijdte: de schaarste aan koopappartementen en de huurprijs van huurappartementen. Maar deze twee parameters staan er zo beroerd voor, dat ze de hele index omlaag trekken.

Dan het goede nieuws.

Ten eerste. Dat de index nog met een punt is gegroeid, is een teken van ‘coronarobuustheid’ van de economie. De enige index elders in het land die qua systematiek enigszins met die van 071 te vergelijken is, is die van de binnenstad van Amsterdam, de Amsterdam City Index. Die klom vanuit het ijkjaar 2016=100 naar 2019=106, maar daalde naar 2020=97. Dat is natuurlijk goed verklaarbaar vanuit de grote rol die de bezoekerseconomie in dit gebied speelt. Maar dat doet niets af aan de crisisbestendige structuur die het 071-gebied heeft ontwikkeld met de kenniseconomie.

Ten tweede. Het is echt de keuze voor de kenniseconomie en het life science & health cluster die de 071-regio voortstuwt. De coronacrisis lijkt niet als een rem, maar als een gaspedaal te werken voor de mand 'kenniseconomie'. De beleidsmoraal is volkomen duidelijk: 'never change a winning strategy'.

Ten derde. De mand 'ondernemerschap en talent' is in zekere zin een spin-off van de mand 'kenniseconomie'. Het sciencepark is immers het begin van een keten: hooggeschoolde bedrijvigheid bindt hooggeschoold personeel dat ondernemend in het leven staat en de regio aantrekkelijk maakt voor starters, jongeren en 'internationals'. Als de motor van dat cluster van factoren eenmaal draait, krijg je 'm niet snel meer stil. Die dynamiek is volop zichtbaar, zelfs tegen de coronaklippen op.

En dan de 'disclaimer'. Het indexgetal is niet het eindplaatje van de betekenis van de pandemie voor het gebied. De bezoekerseconomie is met een daverende klap stilgevallen. Veel bedrijven liggen noodgedwongen nog steeds aan het overheidsinfuus. Honderden scholieren en studenten hebben hun stages of leerbaan in het water zien vallen. Om nog niet te spreken van de rouw en het verdriet die het virus heeft veroorzaakt. We tekenen daarbij aan dat we met deze index ook niet de volle crisisimpact kunnen meten. Al is het maar omdat statistiek altijd werkt met enige vertraging, een deel van de cijfers heeft betrekking op de situatie van voor de pandemie. En zelfs met nog actuelere cijfers kom je er niet goed uit. De uitgebreide overheidssteun maskeert veel economisch verlies, de strakke toetsingsstructuren in het onderwijs zijn onderbroken en belangrijke investeringsbeslissingen van mensen en bedrijven worden uitgesteld. De ware crisiseffecten laten zich mogelijk pas over een paar jaar meten.

Het thema sustainability voorzien we dit jaar niet van een nieuw indexcijfer. Het belang van verduurzaming van de economie is onomstreden. En op landelijk niveau zijn er steeds meer cijfers bekend. De dataverzameling op regionaal niveau vertoont echter nog te grote gaten voor een periodieke beschouwing in de index. De cijfers zijn niet actueel, de bronmethodiek te instabiel en de zeggingskracht te beperkt. We laten het indexcijfer voor sustainability dit jaar staan op de uitgangsscore van vorig jaar: 102. Volgend jaar bezien we of er meer vorderingen zijn gemaakt in datakwaliteit. De proefindicatoren van vorig jaar hebben we om dezelfde reden in deze editie niet opgenomen.

Nog een opmerking over de late verschijningsdatum van deze index – doorgaans publiceren we in februari/maart. Ook dat heeft alles te maken met de pandemie. De lockdowns hebben veel werkprocessen verstoord waaronder de reguliere dataverzameling die ten grondslag ligt aan deze index. Pas in de zomer hebben we de laatste gegevens van onze vaste bronleveranciers mogen ontvangen.

Naast de vertrouwde index van 38 parameters treft u in het hart van dit rapport een 'bonushoofdstuk' aan waarin we de Leidse regio in vergelijkend perspectief plaatsen. Het gaat om een verkorte weergave van het essay 'Veerkracht en Leiderschap' geschreven in februari van dit jaar. In een speciale veerkrachtindex maken we een met cijfers beargumenteerde beschouwing van de uitgangspositie van 071 in post-coronatijd. 071 neemt een mooie 6^e plaats in op deze veerkrachtindex van de in totaal 41 regio's. Ontwikkelpunten zijn er ook: de werkgelegenheid is nog beperkt evenals het aantal ondernemers in de regio.

Inhoudsopgave

- 1 Kenniseconomie
- 2 Ondernemerschap en talent
- 3 Onderwijs en arbeidsmarkt
- 4 Vestigingsklimaat

Intermezzo   Veerkrachtindex

- 5 Werkgelegenheid en bedrijvigheid
- 6 Regiomarketing
- 7 Sustainability

Bijlagen

Kenniseconomie

Binnen het thema 'kenniseconomie' brengen we de economische ontwikkeling van het bètacluster in kaart: het grote Life Sciences & Health cluster en het ontluikende Space cluster. 'Kenniseconomie' bestaat uit vijf parameters. Per parameter wordt de groei of daling conjunctureel gemeten waarbij wij 2014 als basisjaar nemen. De cijfers worden als indexcijfers uitgedrukt. De indexcijfers van de parameters samen vorm het indexcijfer van het thema kenniseconomie.

	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Kenniseconomie	100	104	107	109	111	115	122

In de stroom van corona- en vaccin gerelateerde berichten dook het afgelopen voorjaar een paar maal de naam van Lex van der Eb op. De emeritus-hoogleraar heeft in de jaren zeventig bij het LUMC een onderzoeksgroep geleid die zich bezig hield met adenovirussen. Die virussen werden ingezet om een 'onsterfelijke' tumorcel te creëren en zo meer inzicht te verkrijgen in de ontwikkeling van kankercellen. Fundamenteel onderzoek zonder direct zicht op een medicijn, vaccinatie of therapie. En toch...Van der Eb kan zijn naam verbinden aan de huidige vaccins van Janssen en AstraZeneca. De 'onsterfelijke cel' werd door een oud-promovendus doorontwikkeld in het Leidse bedrijf CruCell. De cellijn werd de basis van vaccins tegen zika, ebola en nu dus corona. En Crucell....dat leeft nog steeds voort onder de naam Janssen Vaccins, de ontwikkelaar van het bekende vaccin.

Het is meer dan een mooie anekdote voor regio-chauvinisten. Het toont één van de succesfactoren van het huidige life sciences cluster: het samenspel tussen academisch onderzoek en commerciële bedrijvigheid. Het laat bovendien zien dat het kenniscluster werkt met lange lijnen. Investerings kunnen zich jaren later uitbetalen. Tot die tijd is het een kwestie van gestaag doorwerken, geduldig zijn en alert uitkijken naar nieuwe kansen.

Het park heeft anno 2021 de wind in de zeilen. De coronatijd heeft ook de bedrijven en kennisinstellingen op het park voor stevige uitdagingen gesteld. Maar goed en wel beschouwd is het lange termijn perspectief voor de meeste rooskleurig. En de uitbreidingsplannen stapelen zich in zo'n hoog tempo op dat het bijna niet meer bij te houden is. Een aantal signalen van het park in afgelopen jaar.

- Janssen gaat haar vaccinproductie op het park uitbreiden met de komst van een nieuwe fabriek. Halix produceert maandelijks 5 tot 6 duizend AstraZeneca vaccins die in grote delen van de wereld nog gretig aftrek verkrijgen mede dankzij de lage kostprijs.
- Naast vaccinproductie zijn er meer bedrijven die zich toeleggen op de strijd tegen corona: Eurofins ontwikkelt PCR testen en een Leidse start-up met een aantal bekende namen heeft 40 miljoen investeringsgeld opgehaald voor een neusspray tegen virussen waaronder covid.
- De westzijde van het park in Oegstgeest ontwikkelt zich gestaag: het vijfde incubator gebouw van BioPartner is in gebruik genomen, IFF/DuPont – dat zich toelegt op industriële biotech – heeft haar intrek genomen in een nieuw onderzoeks- en laboratoriumgebouw, er zijn

plannen voor een bedrijfsverzamelgebouw voor life sciences bedrijven naast DuPont en het nieuwe hoofdkantoor van Galapagos wordt nog dit jaar in gebruik genomen.

- Het Amerikaanse BMS kondigde dit voorjaar aan naar het park te komen met een productiefaciliteit voor geavanceerde celtherapiën tegen kanker waar binnen 4 jaar 500 mensen zullen gaan werken, ook deze fabriek komt aan de westzijde van de A44.
- Op de plek waar de Haagse Schouwweg en de Plesmanlaan samen komen verschijnen de contouren van een ander nieuw bedrijfsverzamelgebouw gericht op life sciences bedrijven: Plus Ultra Leiden. Nog dit jaar gereed.
- De Universiteit en Hogeschool blijven groeien. Het oude Gorlaeus gebouw is (duurzaam) gesloopt en het nieuwe gebouw wordt in fasen ontwikkeld. De Hogeschool ontwikkelt een nieuwe campus verbonden aan het huidige gebouw. Het wordt volgend jaar opgeleverd.
- En in het hart van het park wordt gewerkt aan een campusuitstraling: appartementenbouw, sportcentrum, een entreegebied met onder andere horecavoorzieningen, groene verblijfsruimtes en een centraal campusplein, nieuwe fietsenstallingen, een broedplaats met foodhall, werkruimtes, hostel, horeca en cultuur in het oude Pesthuiscomplex.

Bij alle bouwplannen op het park is duurzaamheid en circulair gebruik van materiaal een belangrijk uitgangspunt.

Natuurlijk worden er ook wel tegenvallers geïncasseerd. De veelbelovende ademtest om corona op te sporen is geen succes gebleken. Het LUMC ziet zich genoodzaakt flink te bezuinigen –het academisch ziekenhuis benadrukt dat de financiële ingreep al voor corona was voorzien en door de pandemie slechts is uitgesteld. En het grote Galapagos heeft slecht nieuws te verteren gehad met tegenvallende onderzoeksresultaten van te ontwikkelen medicijnen.

Maar in zijn totaliteit is het cluster in staat die tegenvallers op te vangen. De basis is anno 2021 veel robuuster dan bij de start van het eerder genoemde CruCell in de jaren negentig. Met ruim 20.000 arbeidsplaatsen, enkele honderden bedrijven, vele academische onderzoekers, het grote zorgcluster en blijvende belangstelling bij investeerders gaat het park een mooie toekomst tegemoet.

Op de volgende pagina's staan de scores per parameter met daarbij een korte duiding. We starten iedere keer met een weergave van de gehanteerde definitie, bronverwijzing, gewicht in de index en de ontwikkeling ten opzichte van voorgaand jaar. Vervolgens treft u links het indexcijfer met visuele weergave van de ontwikkeling. De brede horizontale streep is de waarde 100.

Werkgelegenheid bij life science bedrijven

Definitie	Aantal werkzame personen bij life science bedrijven volgens Bedrijvenregister Zuid-Holland (laatste peildatum 1 januari 2020)		
Gewicht in thema	32%	Index ontwikkeling afgelopen jaar	+ 2

Het park is goed voor ruim een kwart van de stedelijke werkgelegenheid. Daarbij is nog een spin-off geschat van 3.200 banen in de stad met een toeleverende functie aan het park. In 2019 is het aantal banen licht gestegen. Die groei gaat het park de komende jaren waarschijnlijk vasthouden. Zeker gezien de uitbreiding aan de westzijde op Oegstgeester grond.

Aantal life sciences gerelateerde bedrijven

Definitie	Aantal 'dedicated' life sciences bedrijven in de Leidse regio volgens Bedrijvenregister Zuid-Holland (laatste peildatum 1 januari 2020)		
Gewicht in thema	13%	Index ontwikkeling afgelopen jaar	+ 10

De regio telt bijna 160 verschillende bedrijven actief in het life sciences cluster. Ieder jaar komen er weer een aantal bij. De meeste startende bedrijven zijn te vinden in de incubators van BioPartner. Met de oplevering van de nieuwe incubator en twee bedrijfsverzamelgebouwen mag ook hier een flinke stijging worden verwacht. Het cluster functioneert dermate goed dat aanbod in ruimte, vanzelf een vraag scheidt.

Verworven onderzoeksbudget kennisinstellingen

Definitie	Het verworven onderzoeksbudget van het LUMC, Universiteit Leiden en omvang R&D budgetten aantal grote bedrijven/kennisinstellingen volgens Technisch Weekblad.		
Gewicht in thema	22%	Index ontwikkeling afgelopen jaar	+ 17

In 2020 rapporteerde Janssen al flinke stijgingen in de onderzoeksbudgetten. Deze gaan in de komende periode nog verder toenemen. Andere stijgers zijn Airbus, de Universiteit Leiden en nieuwkomer SRON. Terzijde, de komst van SRON leidt tot 5 extra indexpunten groei.

Internationaal academische reputatie

Definitie	Totale score van Universiteit Leiden op de Shanghai Ranking, Leiden Ranking, Times Higher Education en QS World University Ranking.		
Gewicht in thema	25%	Index ontwikkeling afgelopen jaar	+ 3

Het is niet eenvoudig te stijgen op de academische lijstjes. De concurrentie is stevig en wordt met de opkomst van met name Chinese universiteiten steeds hoger. Toch noteert Universiteit Leiden een lichte positieverbetering. In de alpha studies (archeologie, geschiedenis, recht, talen) neemt Leiden traditioneel een hoge plek in. Op bètagebied wordt echter veel progressie geboekt. Zoals een wereldwijde 11e plek op farmacie in de toonaangevende QS ranking.

Aantal studenten bèta- en zorgcluster

Definitie	Alle studenten van MBO niveau 4, HBO en WO die een opleiding volgen in het bèta- of zorgdomein.		
Gewicht in thema	8%	Index ontwikkeling afgelopen jaar	+ 11

Het aantal aanmeldingen in het hoger onderwijs is ondanks corona flink blijven stijgen, zeker in het bètadomein. De grootste stijgers vinden we bij de universiteit: informatica, biofarmacie en biologie kunnen op steeds meer animo rekenen.

Ondernemerschap en talent

Het thema ondernemerschap en talent is opgebouwd uit vijf verschillende parameters. We meten per parameter de groei of daling ten opzichte van het basisjaar 2014 en drukken dit in indexcijfers uit. De scores van de gewogen parameters tellen we bij elkaar op om te komen tot het algehele indexcijfer voor het thema.

	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Ondernemerschap en talent	100	106	110	112	120	132	138

De regio heeft in de coronaperiode haar aantrekkingskracht op jong talent weten te behouden. De aanmeldingen bij onderwijsinstellingen zijn gestaag blijven stijgen. Weliswaar heeft een belangrijk deel van het onderwijs online plaats gevonden. Er zijn naar schatting een aantal honderden Leidse studenten die zelfs nog geen stap in één van de onderwijsgebouwen of zelfs de regio heeft gezet. Maar het Leidse hogere onderwijs heeft – met alle butsen en stoten die daarbij horen – het crisisjaar al met al goed weten te doorstaan. En hoewel er weinig gaat boven een fysiek treffen opent het ‘online-onderwijs’ ook weer nieuwe deuren. De toegankelijkheid van Leidse onderwijsprogramma’s voor studenten van ver is toegenomen. Studenten die normaal gezien Leiden misschien niet eens zouden overwegen gaan nu toch een verbintenis aan met stad en regio. En een online verbintenis kan zich goed ontwikkelen tot een fysieke vestigingswens.

De groei heeft ook zeker te maken met de corona-omstandigheden. Met het wegvallen van centrale examens in 2020 is het slagingspercentage in het voortgezet onderwijs over de hele linie toegenomen, wat heeft geleid tot meer drukte bij hoger onderwijsinstellingen. En een ‘tussenjaar’ om te reizen zat er ook niet in.

Komend seizoen hopen de onderwijsinstellingen alle studenten weer fysiek te mogen verwelkomen. Als de deltavariant geen roet in het eten gooit zal het daarmee drukker dan ooit worden op het science park en in de binnenstad.

Nog een opvallend feit in crisistijd: het aantal bedrijven en zelfstandigen blijft toenemen. Weliswaar vlakt het aantal startende ondernemers iets af. Maar er zijn nog geen signalen dat hier sprake is van een structurele trend. We concluderen verderop in de ‘special’ bovendien dat er nog veel ruimte is voor ontwikkeling op dit thema. 071 heeft relatief gezien vrij weinig ondernemerschap in huis.

Op de volgende pagina’s staan de scores per parameter met daarbij een korte duiding. We starten iedere keer met een weergave van de gehanteerde definitie, bronverwijzing, gewicht in de index en de ontwikkeling ten opzichte van voorgaand jaar. Vervolgens treft u links het indexcijfer met visuele weergave van de ontwikkeling. De brede horizontale streep is de waarde 100.

Aantal starters

Definitie	Geregistreerde startende bedrijven in het Handelsregister van de Kamer van Koophandel (excl. 'lege bv's')		
Gewicht in thema	16%	Index ontwikkeling afgelopen jaar	- 3

De Kamer van Koophandel noteert in 2020 circa 3.400 startende bedrijven. Dat is net iets minder dan in 2019, maar ruim meer dan de jaargangen daarvoor. In de meeste gevallen (ruim 80%) gaat het over startende zelfstandigen. Daar staan circa 2.100 gestopte bedrijven tegenover waaronder ook veel zelfstandigen (77%). Het aantal stoppers is substantieel hoger dan de afgelopen jaren.

Aantal zelfstandigen

Definitie	In Handelsregister geregistreerde bedrijven met 1 arbeidsplaats (minimaal 15 uur per week)		
Gewicht in thema	21%	Index ontwikkeling afgelopen jaar	+ 6

In 071 werkt bij benadering 15% voor eigen rekening en risico. Daarmee zit de regio onder het landelijk gemiddelde van 16.5%. Dat is iets van een historisch gegeven: 071 is geen koopmansregio en heeft een kleine markteconomie. De achterstand wordt langzaam aan wel ingehaald. Op 1 januari 2021 telt de regio bijna 1.000 zelfstandigen meer dan een jaar daarvoor.

Aantal hoogopgeleiden

Definitie	Aantal personen in de beroepsbevolking met een diploma op hbo of wo niveau naar telling CBS (n.b. studenten tellen in deze definitie niet mee, en zijn middelbaar opgeleid)		
Gewicht in thema	31%	Index ontwikkeling afgelopen jaar	+ 3

De 071 verdient haar geld met kennis en menselijk talent. Het beroepsleven in de regio is innovatief en internationaal gericht maar daarmee ook veeleisend en competitief. De kwalificatie eisen op de arbeidsmarkt stijgen in deze regio sneller dan in andere delen van het land. Niet alleen in het kenniscluster. Kenniswerkers stellen ook hoge eisen aan andere diensten: zorg, onderwijs, kinderopvang, retail, dienstverlening.

Aantal studenten

Definitie	Geregistreerd aantal (vol- en deeltijd) studenten bij Universiteit, Hogeschool Leiden en MBO Rijnland niveau 4 (DUO, peildatum 1 oktober)		
Gewicht in thema	21%	Index ontwikkeling afgelopen jaar	+ 9

Alle onderwijsinstellingen verwelkomden in 2020 meer studenten dan de jaren ervoor: + 2.000 voor de universiteit (enkel Leidse locaties), + 1.000 voor de Hogeschool en + 1.000 voor het ROC. Fysiek onderwijs zat er maar mondjesmaat in waardoor die toename in het straatbeeld nog niet goed zichtbaar was.

Aantal internationale studenten

Definitie	Aantal studenten met een genoten vooropleiding in het buitenland ingeschreven bij Universiteit Leiden (VSNU, peildatum 1 oktober)		
Gewicht in thema	10%	Index ontwikkeling afgelopen jaar	+ 23

Het online-onderwijs heeft in 2020 de internationals niet afgeschrikt. Als gezegd kan het zelfs een stimulans zijn geweest om zich bij Leiden te melden. De verhouding tussen studenten die toch de oversteek ook fysiek hebben gewaagd en thuisblijvers is niet bekend. De verwachting van de universiteiten - verenigd in de VSNU - is dat bij de herneming van fysiek onderwijs het aantal internationale studenten blijft stijgen. Zelfs een pandemie kan de internationalisering van het onderwijs niet meer stoppen.

Onderwijs en arbeidsmarkt

Het thema 'onderwijs en arbeidsmarkt' is in deze Index opgebouwd uit zes verschillende parameters. Ten opzichte van de vorige editie hebben we een aantal parameters gecombineerd omwille van de overzichtelijkheid. We meten per parameter de groei of daling ten opzichte van het basisjaar 2014 en drukken dit in indexcijfers uit. De scores van de gewogen parameters tellen we bij elkaar op om te komen tot het algehele indexcijfer voor het thema.

	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Onderwijs en arbeidsmarkt *	100	101	99	98	97	98	101

*door een lichte methodische wijziging ten opzichte van vorige index is de scorereeks met terugwerkende kracht anders dan gepubliceerd in 2020.

Het herstelvermogen van de arbeidsmarkt is groot gebleken. In het voorjaar van 2020 hebben veel mensen hun baan verloren – vooral flexwerkers. Maar velen van hen hebben intussen weer emplooi gevonden. Het UWV signaleert dat het aantal WW-uitkeringen zelfs alweer lager is dan bij aanvang van de pandemie. En ook CBS ziet de werkloosheid na een korte opleving in 2020 weer dalen na pre-corona omstandigheden.

In de index resoneert dat effect ook terug. Met de toevoeging dat met name de instroom in tekortsectoren flink is toegenomen (dus groei van de index) en de krapte op de arbeidsmarkt eind 2020 nog licht was afgenomen (in dit geval ook groei, want meer talent dat zich in het arbeidsproces meldt).

Dat betekent niet dat er geen schade is opgelopen. Veel jonge mensen ervaren een breuk in hun ontwikkeling. In het onderwijs door gebroken lesroosters, het vele online studeren, de eenzaamheid, weinig contact met medestudenten, niet ongedwongen kunnen samenwerken of samen studeren. Maar ook daarbuiten: geen kans om het netwerk uit te breiden, geen relevante bijbanen erop na kunnen houden, of een wankle start maken in het beroepenveld door het online thuiswerken.

De kans om werkervaring op te doen met een stage of leerbaan is in het bijzonder onder druk komen te staan. Nu stond de stagemarkt in 071 al voor de coronacrisis onder druk. Ten eerste door een kwantitatieve mismatch. De vraag naar goede leerpraktijken neemt toe naarmate er meer studerende zijn. En leerbedrijven met plek voor jong talent zijn er juist steeds minder. Daarnaast is er ook nog een kwalitatieve mismatch. In de techniek, zorg en onderwijs gaat een grote vraag uit naar stages en leerbanen vanaf niveau 3 en 4. In andere sectoren moeten studenten concurreren om het beperkt aantal plekken.

In de lockdowns zijn veel stages en leerbanen voortijdig geëindigd of niet van start gegaan. De start van het studieseizoen 2021/2022 kenmerkte zich door een piekbelasting. Een inhaalslag aan oude

stages en het voorzien van de nieuwe lichte studenten van een goede leerwerkplek. Economie071 heeft in het licht van die analyse de Stagebeurs 071 in het leven geroepen en geïnvesteerd in een 'stagejager' die de match tussen bedrijven en studenten bevordert. De vereende inspanningen lijken effect te hebben gesorteerd. MBO Rijnland meldt dat steeds meer stagiaires een plek weten te vinden.

Maar toch, de basis blijft wankel door de beperkte pool aan leerbedrijven in 071. Een paar grote bedrijven die besluiten hun stagecapaciteit terug te brengen en de balans slaat weer de andere kant uit. Daar komt bij dat een deel van de studenten nog moeite heeft de stap naar de post-coronaperiode te maken. Een ov-rit van 30 minuten naar een stageplek kan dan als obstakel worden gezien.

Tot slot een methodische opmerking. We hebben het aantal parameters in dit thema teruggebracht tot zes omwille van het overzicht. Dat hebben we gedaan door een aantal parameters samen te voegen en van een nieuwe weging te voorzien.

Op de volgende pagina's staan de scores per parameter met daarbij een korte duiding. We starten iedere keer met een weergave van de gehanteerde definitie, bronverwijzing, gewicht in de index en de ontwikkeling ten opzichte van voorgaand jaar. Vervolgens treft u links het indexcijfer met visuele weergave van de ontwikkeling. De brede horizontale streep is de waarde 100.

Stagemarkt

Definitie	Combinatie van aantal erkende leerbedrijven met aantal stage- en leerbaanplaatsingen (bron S-BB)		
Gewicht in thema	40%	Index ontwikkeling afgelopen jaar	- 7

De regio telt in totaal iets minder dan 3.000 erkende leerbedrijven. Daarvan zijn op dit moment slechts 1.600 bedrijven benaderbaar voor een stage of leerbaan. Dat is in verhouding tot enkele duizenden mbo-studenten volstrekt onvoldoende. Hbo studenten worden geacht zelf een stage te regelen – met enkele uitzonderingen zoals de lerarenopleiding.

Kwalificatiewinst

Definitie	Combinatie van aantal personen zonder startkwalificatie (minder dan mbo 2 diploma) – waarbij een daling van de groep een stijging van het indexcijfer geeft – en het aantal studenten mbo niveau 4.		
Gewicht in thema	20%	Index ontwikkeling afgelopen jaar	+ 8

Een mbo 2 diploma geldt in ons land als startkwalificatie. De meeste beroepen vergen in de praktijk zelfs een niveau van mbo 3 of 4. Denk aan metselaars, timmerlieden, politieagenten, verzorgers, peuterleidsters, laboranten, hoveniers, electriciens, schilders, slagers, bakkers, beveiligers, chauffeurs, verkoopmedewerkers en receptionisten. De groep zonder startkwalificatie daalt in 071 nog steeds. Tegelijkertijd stijgt het niveau in het mbo. Ruim 60% van de studenten doet een opleiding op niveau 4.

Spanning op de arbeidsmarkt

Definitie	Spanningsindicator van het UWV, geschatte aantal vacatures in verhouding tot aantal werkzoekenden		
Gewicht in thema	10%	Index ontwikkeling afgelopen jaar	+ 13

Bij aanvang van de pandemie hadden we te maken met een historisch krappe arbeidsmarkt. De werkloosheid was nog nooit zo laag. In 2020 nam die krapte licht af, vandaar de stijging van het indexcijfer. De eerste cijfers over 2021 laten zien dat de krapte weer helemaal terug is, zeker in de drie tekortsectoren zorg, techniek en onderwijs.

Tekortsector techniek

Definitie	Combinatie van instroom in bèta- en technisch onderwijs (hbo en mbo4) en spanningsindicator technische beroepen en ict beroepen op Holland Rijnland niveau (bronnen DUO en UWV).		
Gewicht in thema	10%	Index ontwikkeling afgelopen jaar	+ 20

De instroom in het technisch onderwijs neemt sinds enkele jaren weer toe. Nog steeds zijn de tekorten groot. De krapte op de arbeidsmarkt nam in 2020 af maar is als gezegd weer terug bij af. Het gebrek aan vaktechnici is niet alleen een rem op economische groei. Het bedreigt ons welvaartsniveau en de mate waarin klimaatambities kunnen worden verzilverd. In Amsterdam werd recent de noodklok geluid. In de nieuwbouwwijk Buikslooterham is geen plek meer voor winkels of horeca. Reden: te weinig netcapaciteit bij gebrek aan technici om deze aan te leggen.

Tekortsector zorg

Definitie	Combinatie van instroom in zorgopleiding (hbo en mbo4) en spanningsindicator zorg-beroepen op Holland Rijnland niveau (bronnen DUO en UWV).		
Gewicht in thema	10%	Index ontwikkeling afgelopen jaar	+ 8

De status van zorgberoepen is enorm opgeveerd. Met name tijdens de eerste lockdown waren overal verhalen te lezen van mensen die een carrière in de zorg gingen overwegen. De praktijk is wel weerbarstig. Om echt iets te betekenen in de zorg is het noodzakelijk een langjarige opleiding te doen. Dat heeft het animo iets getemperd. En toch...het aantal aanmeldingen op hbo- en mbo-niveau is flink toegenomen. De tekorten zijn daarmee niet direct opgelost. Zeker niet in het licht van een toenemende vraag door uitgestelde zorg maar ook de doorlopende vergrijzing. Het indexcijfer zal nog even moeten stijgen om vraag en aanbod meer in balans te brengen.

Tekortsector onderwijs

Definitie	Combinatie van instroom in lerarenopleidingen (hbo en universitair) en spanningsindicator onderwijsberoepen op Holland Rijnland niveau (bronnen DUO en UWV).		
Gewicht in thema	10%	Index ontwikkeling afgelopen jaar	+ 16

Ook hier weer een flinke stijging door een toegenomen instroom. Het primair en voortgezet onderwijs meldt nog steeds krapte. Het vinden van genoeg invalkrachten en specifieke vakdocenten blijft lastig. Landelijke campagnes voor meer zij-instromers beginnen langzaam aan wel effect te sorteren. Financiële prikkels worden ook steeds nadrukkelijker overwogen. Nu al kunnen studenten aan een lerarenopleiding rekenen op een extra jaar 'coronakorting' van het collegegeld (bovenop de algemene korting).

Vestigingsklimaat

Het thema ‘vestigingsklimaat’ is in deze Index opgebouwd uit vijf verschillende parameters. We meten per parameter de groei of daling ten opzichte van het basisjaar 2014 en drukken dit in indexcijfers uit. De scores van de gewogen parameters tellen we bij elkaar op om te komen tot het algehele indexcijfer voor het thema.

	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Vestigingsklimaat	100	103	96	95	96	95	99

Een kennisregio als 071 floreert bij de aanwezigheid van talent. En dat talent stelt eisen aan zijn omgeving. Bovenal moet er werk of een opleiding zijn, de reden van vestiging. Maar het gaat om meer. Wat is de kwaliteit van de horeca? Wat zijn de sportmogelijkheden – niet perse in verenigingsverband? Zijn de mensen er tolerant? Spreken ze meerdere talen? Is het veilig? Wat is de kwaliteit van het openbaar vervoer? Is er een ‘pre-school’ (internationale term voor kinderdagverblijven/peutercentra)? Zijn er interessante (business)netwerken? Zijn er genoeg groene verblijfsruimtes? Zijn er interessante plekken waar je je kan melden als vrijwilliger? En niet onbelangrijk, is het een beetje betaalbaar?

We signaleren op dit thema een aantal trends die relevant zijn voor 071.

- Van enige ontspanning op de woningmarkt is geen sprake, de stedelijke centra zijn steeds moeilijker toegankelijk voor starters en huishoudens met modale inkomens. Enkel in het hogere huursegment is iets van een crisiseffect te zien, het uitblijven van veel expats heeft de prijzen tijdelijk ietwat gedrukt.
- Decennialang gestolde verhuispatronen worden meer diffuus door het vele thuiswerken. Als je 5 dagen per week op kantoor werkt is het handig om op beperkte auto-afstand van het werk te wonen. Dus werken in Leiden of Den Haag, en wonen in Leiderdorp of Alphen. Met het vele thuiswerken is die noodzaak er veel minder. Dat opent nieuwe perspectieven. Er kan worden nagedacht over een nog ruimer en goedkoper huis op de Veluwe of in Drenthe.
- De steden ontspringen veelal de dans. Er zijn nog genoeg jonge mensen die graag alles op een beperkte afstand willen vinden: wonen, werken, horeca, bedrijfsruimtes, cultuur, sport, startup-scene, netwerk, wellness. Het begrip 15-minuten-stad is in opkomst: een volledig leven kunnen leiden op 15 minuten loop- of fietsafstand.
- Het bijbouwen van huizen – vooral appartementen – kan op termijn de druk op de stedelijke woningmarkt verlichten. Maar bij meer huizen hoort ook meer economie. 071 heeft al een historische achterstand als het gaat om bedrijvigheid. De opgave is om niet alleen woningen te bouwen maar echte wijken, inclusief ruimte voor ondernemerschap en bedrijvigheid.

Op de volgende pagina’s staan de scores per parameter met daarbij een korte duiding. We starten iedere keer met een weergave van de gehanteerde definitie, bronverwijzing, gewicht in de index en de ontwikkeling ten opzichte van voorgaand jaar. Vervolgens treft u links het indexcijfer met visuele weergave van de ontwikkeling. De brede horizontale streep is de waarde 100.

Veiligheid en overlast

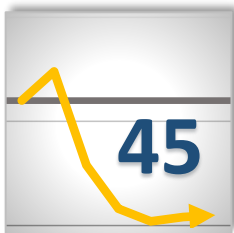
Definitie	Aantal geregistreerde misdrijven en meldingen van overlast door de politie exclusief cybercrime en fraude (hoe lager, hoe hoger het indexcijfer)		
Gewicht in thema	26%	Index ontwikkeling afgelopen jaar	- 10

2020 heeft tot een verschuiving in de politiecijfers geleid. Het aantal misdrijven is afgenomen, vooral door veel minder woninginbraken. Daar staat tegenover dat het aantal overlastmeldingen flink is toegenomen. Het vele thuiszitten leidt tot onderlinge ergernis en voor jongeren was er geen alternatieve uitlaatklep dan buiten rondhangen.

Toegankelijkheid koopappartement

Definitie	Krapte-indicator voor koopappartementen, weergave van keuze-mogelijkheden voor potentiële koper (De Leeuw makelaardij)		
Gewicht in thema	19%	Index ontwikkeling afgelopen jaar	+ 1

De krapte op de koopmarkt blijft onverminderd hoog. Dat geldt in het hele land, maar in het bijzonder in een aantal stedelijke gebieden waaronder de Leidse regio. Makelaars noteren dat zelfs bij het afvallen van de helft van alle potentiële kopers de vraag het aanbod nog steeds ver overtreft.

Toegankelijkheid huurappartement

Definitie	Huurprijs per m2 gemeten in Leiden door Pararius		
Gewicht in thema	14%	Index ontwikkeling afgelopen jaar	+ 2

Het wegblijven van veel expats heeft geleid tot een lichte daling van de prijzen in met name het hogere huursegment. Een doorbraak voor de woningzoekenden is het echter niet. De markt voor middenhuur (700 tot 1.000 euro) blijft extreem krap. Bovendien duiden de cijfers op een voorzichtige herneming van het expat-verkeer. Verlichting is pas aan de orde bij massale oplevering van nieuwe (middenhuur-) appartementen.

Horecadichtheid

Definitie	Aantal horecabedrijven per 10.000 inwoners (peildatum 1 januari)		
Gewicht in thema	11%	Index ontwikkeling afgelopen jaar	+ 9

Bij deze parameter is het corona-effect nog niet bekend, de laatste peildatum dateert van 1 januari 2020. En zelfs de volgende index zal het effect nog gecamoufleerd worden door de uitgebreide steunpakketten van de overheid. Landelijk is zelfs sprake van een toename van het aantal horecazaken in 2021. In bepaalde takken van de horeca is dat ook zichtbaar zoals de bezorgrestaurants, voor de 'natte' horeca is het perspectief onzekerder mede door de hoog opgebouwde schuldenlast.

Congestie en bereikbaarheid

Definitie	Congestie op de wegen (aantal passerende motorvoertuigen op diverse meetpunten, bron NDW + Gemeente Leiden) en autobereikbaarheid economische hotspots (Google Maps, bewerking Blaauwberg)		
Gewicht in thema	30%	Index ontwikkeling afgelopen jaar	+ 25

De lockdowns – met name de eerste – zorgen voor een extreme ontwikkeling van deze parameter. De drukke wegen stroomden leeg door het veelvuldige thuiswerken. Autobereikbaarheid was even geen 'topic' meer. Landelijk zijn de filecijfers weer bijna op het oude niveau, en volgend jaar mogen we een flinke daling van het indexcijfer verwachten. De vraag is of de autodrukke in de toekomst een dominerend thema blijft. Zo daalt het autobezit in Leiden al enige jaren, net als in Amsterdam, Utrecht, Eindhoven en andere kennissteden. Goed openbaar vervoer en de nabijheid van een vluchthaven blijken belangrijke voorwaarden te zijn in de binding van nieuw talent.

INTERMEZZO

Veerkrachtindex

Veerkracht als kenmerk

Economieo71 heeft in 2020 twee coronarapportages uitgebracht. Daarin zijn we nagegaan hoe groot de crisisimpact is voor de o71-economie. We hebben dat gedaan aan de hand van sectorcijfers. De boodschap die daaruit kwam was bitterzoet. Een becijferde 20% van de economie krijgt zeer rake klappen. En ook in andere sectoren is er schade. Een lange reeks van regionale economische groei is abrupt tot stilstand gekomen. Maar... in vergelijkend perspectief kan o71 als een robuust gebied worden aangemerkt. Meer dan de helft van de economie is financieel weerbaar. Met het dominante zorg- en life sciences cluster beschikt de regio over een solide basis om goed of zelfs sterker uit de crisis te komen.

In dit intermezzo zetten we daar een nieuwe analyse naast. We gaan aan de hand van een aantal structuurkenmerken na wat de uitgangspositie is van de o71 regio om daadwerkelijk goed geoutilleerd uit de crisis te komen. Dat doen we aan de hand van het centrale begrip 'veerkracht'.

De coronacrisis heeft nieuw licht geworpen op een al langer bestaand begrip in de gebiedsstudies: veerkracht (Engels: resilience). Het begrip was met name bij grote internationale organisaties als de OECD en de Wereldbank al geruime tijd in beeld. De redenering is dat je de staat van samenleving en economie niet zomaar kunt vatten in een statisch getal over het regionaal inkomen. Het gaat er meer om of een regio klaar is om tegenslag op te vangen en om kansen te benutten. We leven immers in een beweeglijke wereld met voortdurend nieuwe wendingen. Bijna niemand zag in 2009 de kredietcrisis aankomen. Met een pandemie was in 2019 alleen de Wereldgezondheidsorganisatie bezig. De huidige huizenmarkt is ook voor makelaars een raadsel. Enzovoort. Het ontwerpen van eindbeelden is niet zo zinvol meer. Je moet vooral goed voorbereid zijn, tegen een stootje kunnen.

Veerkracht is ook klaar staan om kansen te benutten. Een zeer praktisch voorbeeld is het nationaal groeifonds, het publieke kapitaal dat beschikbaar komt voor post-corona investeringen. Je moet voorbereid zijn op dat soort kansen, de regionale agenda op orde hebben, een uitvoeringsorganisatie klaar hebben staan, initiatieven op de plank hebben. Iets abstracter is de technologische innovatie, een van de belangrijkste motoren achter de economische groei. Innovaties zijn amper te voorspellen, maar je kunt je voorbereiden. Bijvoorbeeld met een technisch geschoolde beroepsbevolking. Dat is de kaart die Brainport Eindhoven na Operatie Centurion kon trekken.

Veerkracht is weer iets anders dan onkwetsbaarheid. Amsterdam is het sterkste voorbeeld daarvan. Naast een bloeiende kenniseconomie heeft de stad een grote bezoekerseconomie. Nu was er al eerder kritiek op de status als toeristenmagneet. En juist dat segment is ook kwetsbaar gebleken in de coronacrisis. Amsterdam lijkt het momentum van de crisis zelfs te gaan gebruiken om voorgoed een einde te maken aan het laag-renderende massatoerisme. Dat zal nog niet zomaar gedaan zijn. Maar er is geen mens die eraan twijfelt of de stad het wegvallen van die economische tak kan opvangen. Amsterdam is veerkrachtig - 'resilient' –genoeg om dat afscheid te begeleiden en nieuwe wegen in te slaan.

Zo kan ook worden nagedacht over de binnenstad van Leiden. Nu had die al bij aanvang een ander soort profiel dan Amsterdam: minder toeristen, minder congestie en vooral veel diversiteit aan functies. Er is al vaker gesignaleerd dat in de Leidse binnenstad een campusklimaat aan het ontwikkelen is. Retail is er één van de vele economische dragers naast: de universiteit, kennisbedrijven, start-ups, internationals, studenten. De opkomst van partijen naast het winkelbedrijf lijkt zich te versnellen in de huidige crisisperiode. Een goede crisisstrategie voor de

binnenstad zou wel eens een kwestie kunnen zijn van uitbouwen van die dynamiek. En de innovatieve retailers de ruimte bieden om campusachtige concepten te ontwikkelen gericht op nieuwe doelgroepen.

Het mooie van 'veerkracht' is dat zowel op macro- als op microniveau kunt hanteren. Zowel een enkel individu als een hele regio kunnen veerkrachtig zijn. Als die bij elkaar komen, kan er dynamiek ontstaan. Zoals in onderstaande voorbeeld, afkomstig uit de Amsterdamse stadskrant Het Parool van zaterdag 9 januari 2021.

Lard Breebaart, een freelance 'merkstrategie' woonachtig in Amsterdam-Noord, raakte in het voorjaar van 2020 tijdens de eerste lockdown veel werk kwijt. Hij besloot wat meer tijd te steken in zijn oude kookhobby en brood te gaan bakken. Met de eerste proeven bediende hij zijn burens en familie. Lang verhaal kort maken: inmiddels bakt hij 150 luxe broden per dag, die hij verkoopt van uit de gang van zijn woonhuis. De klanten staan in de rij en ze komen uit heel Amsterdam en Zaandam. Hij heeft besloten fulltime bakker te worden.

De veerkracht in deze anekdote komt van twee kanten. Het is natuurlijk de flexibele omschakeling van een zelfstandige professional, van merkstrategie naar bakker. Uiteindelijk is een innovatieve economie ook gewoon een optelsom van duizenden individuele beslissingen. Maar het is daarnaast ook de nieuwsgierige, 'experimenthappy' en tolerante omgeving van de stad. De individuele ondernemer en het ecosysteem versterken elkaar: in een conservatieve omgeving had deze ondernemer geen kans gehad. Als je dat voor elkaar krijgt – een gemeenschap die ondernemende mensen niet alleen huisvest, maar ook aanmoedigt – dan kun je tegen een stootje.

We gaan dat begrip 'veerkracht' meetbaar maken, en geschikt voor interregionale vergelijking. Met als uiteindelijk doel het dna van het 071-gebied en van z'n burens beter te kunnen duiden.

Een veerkrachtindex: parameters en methodiek

We gaan een regionale index van veerkracht samenstellen. Die index is nieuw en werkt anders dan de reguliere Index071. Bij de Index071 vergelijken we 071 'met zichzelf'. In deze veerkrachtindex vergelijken we 071 met alle 40 economische regio's die we in ons land onderscheiden. We hechten daarbij aan transparantie van definities en methodiek. De redenering moet navolgbaar zijn. Er verschijnen teveel lijstjes als resultaat van onnavolgbaar rekenwerk, een zwarte doos. Wie snel door wil naar de resultaten van de meetexercitie, slaat deze paragraaf over.

Om te beginnen: veerkracht is geen erkend statistisch begrip waar systematische metingen aan ten grondslag liggen. Je zou veerkracht historisch kunnen reconstrueren, door na te gaan hoe een gebied zich in de afgelopen decennia gehouden heeft onder recessies en conjuncturele tegenslagen. We hebben daar niet voor gekozen. Je zou er immers vooral stabiliteit mee meten, terwijl veerkracht juist alles te maken heeft met dynamiek.

In plaats daarvan hebben we een 'mand' van parameters samengesteld die met veerkracht te maken hebben. We hebben gekozen voor zes parameters. Vier daarvan – aantal hoogopgeleiden, aantal mensen zonder startkwalificatie, ondernemerschap en verhuismobiliteit – zijn eigenschappen van inwoners. De vijfde – vergrijzing – is een demografisch gegeven. En de zesde – arbeidsplaatsenquote – is een historische verworvenheid. De vraag kan gesteld worden wat je met deze set parameters meet: de inwoners of de regio? Het antwoord is simpel: in een kenniseconomie zijn de inwoners doorslaggevend voor je veerkracht. Het gaat niet meer om materiele grondstoffen, niet om havens, niet om ruimte. Het economisch en sociale kapitaal zit in de mensen. En de concurrentie tussen

regio's gaat om schaars talent en schaarse kennis. Een actueel voorbeeld is de hernieuwde lobby van Noord-Nederland om de Zuiderzeelaan aangelegd te krijgen, de hoge snelheidsverbinding van Amsterdam en Schiphol met Groningen. Die is niet nodig voor grote aantallen of volumes, maar om het kenniscomplex van Groningen dichterbij Schiphol en de Randstad te brengen.

We lichten hieronder de parameters kort toe.

- *Het aantal hoogopgeleiden* in een regio (in % beroepsbevolking), personen met een diploma van hbo of wo op zak. Uit allerhande macro-onderzoek blijkt dat zij het meest weerbaar zijn in – en buiten – crisisperiodes. In een veelheid van internationaal onderzoek komt een hoogopgeleide beroepsbevolking keer op keer te voorschijn als een doorslaggevende factor in de waardeschepping. Met één beperking: er moet cultuur zijn waarin je diploma's of educatieve diensten bepalen waar je komt te werken (een 'meritocratie'). In samenlevingen waar cliëntelisme en de verhouding tot 'de macht' bepalen wie welk werk doet, zijn investeringen in onderwijs een veel minder effectief instrument van waardeschepping.
- *Het aantal laagopgeleiden*. Het CBS hanteert voor 'laagopgeleid' het criterium van maximaal een diploma op niveau 1 van de kwalificatiestructuur. Omdat de nationale consensus is dat je minimaal een diploma nodig hebt op niveau 2 van de kwalificatiestructuur – de zogenaamde startkwalificatie, globaal samenvallend met tenminste twee jaar mbo – staat 'laagopgeleid' eigenlijk gelijk aan 'te laag opgeleid'. Met minder dan de startkwalificatie (en zelfs met een diploma van niveau 2 of 3) is het zeer moeilijk om werk te vinden met een vaste aanstelling en voldoende honorering voor een zelfstandig bestaan. En statistisch gezien is er veel samenhang tussen het ontbreken van de startkwalificatie en de kans om afhankelijk te zijn van zorgarrangementen of uitkeringen. Hoe minder laagopgeleiden, hoe veerkrachtiger een regio.
- *De werkgelegenheid*. We drukken de werkgelegenheid uit in de zogenaamde arbeidsplaatsenquote, het aantal banen – bron: Lisa arbeidsregister - per 100 leden van de beroepsbevolking. Waarbij een baan is gedefinieerd als minimaal 12 arbeidsuren per week. Meer banen betekent meer kansen voor werkzoekenden, meer stageplaatsen, meer mensen met een eigen inkomen, meer lokale koopkracht, meer lokale belastingafdracht, minder afhankelijkheid van overheidsarrangementen. Een quote boven de 100 betekent een economische centrumfunctie – meer banen dan werkenden en werkzoekenden. Een quote flink onder de 100 duidt op een dominante woonfunctie en een kleine, verzorgende economie. Kortom, hoe meer banen, hoe meer veerkracht.
- *De vergrijzing*. De concurrentie tussen steden en regio's gaat om het schaarse jonge talent. De vergrijzing wordt in dit licht economisch tot op heden als een last gezien. Nog niet eens omdat senioren minder koopkracht uitoefenen of meer zorg nodig hebben, maar vooral omdat ze niet meer werken. Senioren verlaten de arbeidsmarkt: de ratio tussen het aantal werkenden en het aantal niet-werkenden bepaalt het verdienvermogen. Ergo: hoe meer vergrijzing, hoe minder veerkracht.
- *Ondernemerschap*, cruciaal voor elke denkbare regionale strategie. Ondernemerschap begrepen als zelfredzaam, zelfstandig, draagkracht, aanpassingsvermogen, initiatiefrijk, verantwoordelijk. Je hoeft niet per se voor eigen risico en rekening te werken om ondernemend te kunnen zijn. Maar toch, om enige cijfermatige uitdrukking te geven aan dit begrip hanteren we het aantal zelfstandigen, uitgedrukt in percentage van de

beroepsbevolking. Veel zelfstandigen betekent veel ondernemerschap en daarmee meer veerkracht. We kennen de ongemakkelijke politieke discussies over de zelfstandige arbeid. Maar los van misbruik van zelfstandige arbeid in bijvoorbeeld de bezorgeconomie, is de keuze voor het ondernemerschap doorgaans ingegeven door de ambitie vorm te geven aan autonomie en professionaliteit en niet afhankelijk te zijn van systeemdruk en managementcultuur. Het gaat om alle zelfstandigen woonachtig in de regio, onafhankelijk van de grootte van het bedrijf dat zij bestieren. In meerderheid gaat het over zzp'ers.

- *De verhuismobiliteit.* Fysiek verhuizen hangt nauw samen met sociale mobiliteit, mensen verhuizen vanuit de wens tot positieverbetering: een groter huis, een nieuw werkkring, meer te besteden, een optimistische verwachting. Er zijn uitzonderingen, maar dat is op het totaal een smaldeel. Al die verhuizingen dragen bij aan economische dynamiek en daarmee veerkracht. Eigen kweek is belangrijk maar een regio heeft talent van buiten nodig om creativiteit en innovatie aan te blijven wakkeren. Het verbreden van je talentbasis is in een kenniseconomie van doorslaggevend belang. We tellen het aantal verhuizingen per 1.000 inwoner. We maken de optelsom van drie soorten verhuizingen: van buitenland naar 071, van binnenland maar buiten de regio naar 071, en verhuizingen binnen de regio. Verhuizingen binnen een gemeente tellen we niet mee, om 'vervuiling' van het cijfer door studentenverhuizingen te voorkomen.

Tenzij anders vermeld zijn de cijfers afkomstig van de openbare databestanden van het CBS.

De mand met parameters voor veerkracht is met deze zes natuurlijk niet compleet. Er zijn allerlei verfijningen en aanvullingen mogelijk. Die zouden de index wellicht interessanter maken, maar ze raken de hoofdlijn niet. We zijn daar zo zeker van omdat in elke opsomming van parameters veruit het grootste gewicht wordt meegegeven aan de factor opleiding. Het gaat om het menselijk kapitaal, vertegenwoordigd door het aantal mensen met tertiair onderwijs achter de rug. Een simpelere illustratie is de samenhang tussen opleiding en werkgelegenheid. Omdat 'human resources' het kapitaal van de bedrijven vormen, trekken hoogopgeleide mensen en werk voor hoogopgeleiden naar elkaar toe. En in toenemende mate scheppen hoogopgeleiden zelf hun werk. Je kunt 25 wo-geschoolde ict-ers, plus 40 hbo-geschoolde elektrotechnici en 35 technische ambachtslieden met een mbo-4 diploma 'in the middle of nowhere' bij elkaar zetten. Na vier jaar is Themiddleofnowhere een campus in wording.

Niet-doorslaggevende maar wel interessante verfijningen zouden zijn het innovatieve karakter van een regionale economie (al is dat moeilijk eenduidig te meten op regionaal niveau), de omvang van de industrie en vooral de diversiteit in die industrie en de hoeveelheid industriële research en innovatie. We denken verder aan bepaalde burgerlijke waarden: tolerantie, solidariteit en pioniersgeest, een nieuwsgierigheid naar experimenten. En aan de mate van arbeidsparticipatie (hoe hoger hoe beter), de werkloosheid en het beroep op sociale regelingen (beide zo laag als mogelijk). Het aantal internationals in een populatie duidt ook op veerkracht: het is een teken van verknoping met mondiale kennisnetwerken. Maar dan is weer de vraag wanneer je een international bent. Met een buitenlands paspoort? Een migratieachtergrond? En hoe zit het met Nederlandse paspoorthouders die in een internationaal werkveld opereren? Kortom, je opent weer een nieuw luik dat meer vragen dan antwoorden oproept.

Het onderlinge gewicht van de zes gekozen parameters is dus een overzichtelijke kwestie. We zouden de factor opleidingen een gewicht van 50 of zelfs 60% van de hele index kunnen meegeven. We kiezen hier voor 40% (30% van het gewicht bepaald door het aantal hoogopgeleiden, 10% door

het aantal laagopgeleiden). Verder is de index een mix. De sleutelparameter wordt aangevuld met twee opgaven (laagopgeleiden en vergrijzing) en drie omstandigheden (arbeidsplaatsen, ondernemerschap, verhuismobiliteit). Die breedte is genoeg om te voorkomen dat je twee keer hetzelfde meet (namelijk zaken die onlosmakelijk met opleidingsniveau samenvallen).

Er zijn in de gewichtverdeling dus twee dragers: dominante positie van opleiding en een goede mix van de andere factoren. De exacte verdeling is arbitrair. We stellen de verdeling als 'educated guess' als volgt vast.

	Hoog-opgeleiden	Laag-opgeleiden	Arbeidsplaatsen	Vergrijzing	Onder-nemerschap	Verhuis-mobiliteit	Totaal
Aandeel in indexpunten	300	100	200	150	150	100	1000

De hoogste regioscore krijgt de waarde 100 en wordt vermenigvuldigt met 3 (hoogopgeleiden), 1 (laagopgeleiden), arbeidsplaatsen (2), enzovoort.

De scores binnen de parameters worden als volgt vastgesteld:

- De regio met de meeste hoogopgeleiden (56% van de beroepsbevolking) krijgt 100 punten mee (maal 3, dat is 300 indexpunten). Alle lagere scores worden teruggerekend naar een percentage uit 100. Een regio met 28% hoogopgeleiden krijgt dus 50 punten maal 3 is 150 indexpunten.
- De regio met de minste laagopgeleiden van alle 41 (13.7% van de beroepsbevolking) krijgt 100 x 1 indexpunten. De regio met twee maal zoveel laagopgeleiden krijgt 50 x 1 = 50 indexpunten mee, de regio met anderhalf keer zoveel laag opgeleiden krijgt 75 x 1 = 75 indexpunten mee.
- De regio met de hoogste arbeidsplaatsenquote telt mee voor 200 indexpunten.
- De regio met de minste vergrijzing krijgt 150 indexpunten.
- De regio met de meeste zelfstandigen krijgt 150 indexpunten mee.
- De regio met de hoogste verhuismobiliteit krijgt 100 indexpunten mee.

We vergelijken de regio scores met de 40 economische regio's die het CBS onderscheidt, de zogeheten corop regio's. De hoogst haalbare score in de veerkrachtindex is dus 1000. Hoe dichter bij 1000, hoe veerkrachtiger het Corop-gebied.

De regio scores

We presenteren de scores van de regio op de zes parameters.

Het 071-gebied is onderdeel van de Corop-regio 'Leidse Agglomeratie en Duin- en Bollenstreek'. In de cijferopstelling hieronder hebben we de scores van het 071-gebied eruit gelicht en weergegeven als ware het gebied een eigen Corop-regio. En we maken het verschil tussen het 071-gebied (inclusief Katwijk) en de Leidse regio in engere zin (exclusief Katwijk) zichtbaar.¹

In de volgende tabel de scores, we vergelijken voor het overzicht de regioresultaten met het landelijk gemiddelde.

¹ Een bijzondere positie is weggelegd voor Katwijk. Katwijk is zowel actief in de Duin- en Bollenstreek (Economic Board Duin- en Bollenstreek, EBDB) als de 071 regio. We rekenen ze daarom aan beide regio's toe.

	 Hoog-opgeleiden	 Laag-opgeleiden	 Arbeidsplaatsen	 Vergrijzing	 Ondernemerschap	 Verhuis-mobiliteit
071 regio, incl Katwijk	49.0%	17.0%	86 banen per 100 leden b.b.	18.1%	14.8%	67.5 verhuizingen per 1.000 inwoners
Leidse regio	55.6%	13.7%	92 banen per 100 leden b.b.	18.2%	14.9%	78.4 verhuizingen per 1.000 inwoners
Nederlands gemiddelde	38.2%	20.5%	96 banen per 100 leden b.b.	19.5%	16.5%	58.6 verhuizingen per 1.000 inwoners

We zien direct dat de 071 regio op verscheidene structuurkenmerken goed scoort in landelijk opzicht: veel hoogopgeleiden, weinig laagopgeleiden, milde vergrijzing, hoge verhuismobiliteit. De twee opletpunten voor de regio zijn ook duidelijk: beperkte werkgelegenheid en (nog) relatief weinig ondernemerschap.

Nog een opmerking over het effect van Katwijk op de cijfers. We maken dit onderscheid om recht te doen aan de verschillen binnen de regio. De Katwijkse economie is groot genoeg om de 071 cijfers te beïnvloeden en geeft extra kleur aan het regioprofiel.

Het staat buiten kijf dat Katwijk veel te bieden heeft aan de 071 regio: ruimte, een populatie met technische affiniteit en een hoge arbeidsmoraal. Een recent voorbeeld van synergie dat de ronde deed was een innovatieve Leidse start-up die haar ruimte was ontgroeid en na even rondkijken in één van de hangars op vliegveld Valkenburg terecht kwamen. Katwijk had de ruimte en bood de ruimte waardoor een innovatief bedrijf voor de regio is behouden.

Los van dit mooie voorbeeld is er natuurlijk wel sprake van een opgave in Katwijk. Een opgave waar overigens hard aan wordt gewerkt, het opleidingsniveau is de afgelopen jaren al aardig aan het bijtrekken. We zouden kunnen kiezen voor een andere cijferopstelling dan zijn de verschillen mogelijk minder pregnant. Maar het gaat in dit geval niet om het toebedelen van veren of camoufleren van verschillen. Het maken van een scherpe zelfanalyse is een noodzakelijke eerste stap in het vormgeven aan een goede strategie. En in termen van veerkracht is er nog ruimte voor verbetering. De 'bonussen' van Katwijk zijn duidelijk maar de essentie van veerkracht is dat er nieuwe wegen kunnen worden ingeslagen en dat valt samen met zaken als kennis, mobiliteit en ondernemerschap. Zo bezien heeft Katwijk veel baat bij de samenwerking in 071, en werken de voordelen dus beide kanten op.

Even verderop een meer volledige analyse. Eerst maken we een vergelijk met andere 40 economische regio's die ons land telt, aan de hand van een veerkrachtindex.

De scores van 071 brengen de regio op een 6^e plaats in de geconstrueerde veerkrachtindex van 41 corop-gebieden. Zoals opgemerkt geven we volledigheidshalve ook de positie weer die de Leidse Regio zou innemen (071 zonder Katwijk).

	REGIO	 Hoogopgeleiden	 Laagopgeleiden	 Arbeidsplaatsen	 Vergrijzing	 Ondernemerschap	 Verhuismobiliteit	TOTAAL SCORE
	<i>Maximumscore</i>	300	100	200	150	150	100	1.000
1.	Groot-Amsterdam	283	86	200	141	150	75	935
	Leidse regio	300	100	140	117	106	71	834
2.	Utrecht eo	270	78	157	124	123	55	807
3.	Haarlem eo	283	83	114	106	139	64	789
4.	Den Haag eo	243	73	143	126	124	64	772
5.	Het Gooi en Vechtstreek	250	78	126	98	150	64	767
6.	o71 regio	264	81	131	117	105	61	759
7.	Groningen eo	225	83	153	119	113	63	756
8.	Delft en Westland	216	71	149	119	113	71	739
9.	Arnhem/Nijmegen	233	71	144	108	111	59	727
10.	Zuidoost-Brabant	208	68	156	106	116	55	710
11.	Noord-Drenthe	209	74	136	90	120	51	681
12.	Groot-Rijnmond	195	62	141	117	107	53	675
13.	Flevoland	167	63	130	150	110	54	674
14.	Betuwe	181	61	133	112	131	48	667
15.	Noordoost-Brabant	191	61	143	103	121	45	666
16.	Midden-Brabant	187	64	137	108	117	52	665
17.	Veluwe	184	60	153	106	112	47	662
18.	West-Brabant	190	66	140	101	114	47	658
19.	Alkmaar eo	196	67	126	98	117	53	656
20.	Zuidwest-Drenthe	172	63	146	93	127	45	647
21.	Deventer eo	184	65	140	108	104	44	645
22.	Noord-Friesland	174	62	132	102	123	48	641
23.	Noord-Overijssel	164	61	156	117	101	40	640
24.	Zuidoost-Friesland	165	61	143	95	129	43	636
25.	Zuid-Limburg	181	63	142	86	103	57	632
26.	Zuidoost-Zuid-Holland	177	62	139	108	105	41	632
27.	Twente	176	62	148	104	102	39	631
28.	Oost-Zuid-Holland	183	63	124	107	106	43	626
29.	Midden-Limburg	186	66	138	88	100	48	625
30.	IJmond	190	67	109	101	109	46	623
31.	Duin- en Bollenstreek	178	60	117	105	112	43	615
32.	Zuidwest-Friesland	151	57	131	93	148	34	614
33.	Oost-Groningen	131	50	122	86	122	100	612
34.	Achterhoek	159	56	136	89	119	41	600
35.	Overig Zeeland	149	55	139	92	116	46	597
36.	Kop van Noord-Holland	153	58	122	98	120	44	596
37.	Noord-Limburg	162	58	144	95	100	37	596
38.	Delfzijl en omgeving	141	63	120	86	129	52	590
39.	Zeeuwsch-Vlaanderen	135	55	152	82	128	34	585
40.	Zaanstreek	153	60	118	113	96	43	583
41.	Zuidoost-Drenthe	135	57	123	90	97	40	542

Wat zegt de veerkracht-index?

Wat zien we nu in deze index?

Regio 071 staat op een mooie 6de plaats. Natuurlijk is de tweede plek voor de Leidse Regio (071 zonder Katwijk) ook opvallend. Al tekenen we wel direct aan dat het verschil met de eerste positie (Groot-Amsterdam) vrij groot is en de verschillen met de 'runners up' juist vrij klein, maar dan nog... We komen er straks op terug.

Verder zitten er veel 'usual suspects' in de top-10. Zeven van de tien zijn Randstedelijke gebieden, de andere drie in de top-10 zijn kennissteden. Amsterdam, Utrecht, Leiden, Groningen, Nijmegen, Delft en Eindhoven zitten er allemaal in. In elk van deze regio's zitten wel subgebieden die het minder goed doen – zoals Arnhem in het Corop-gebied Arnhem-Nijmegen – maar de kennissteden trekken de regio mee. De top-10 vertoont twee verrassingen:

- Corop-regio Haarlem (de gemeenten Haarlem, Heemstede, Bloemendaal en Zandvoort). Het gunstige indexcijfer wordt voor een flink deel bepaald door het grote aantal hoogopgeleiden, in mindere mate door het aantal zelfstandigen. Haarlem heeft vestigingen van roc's en hogescholen, maar is niet een typische kennisstad.
- De Gooi- en Vechtstreek. Het zijn weer het aantal hoogopgeleiden en het aantal zelfstandigen (hoogste van alle Corop-gebieden, hangt samen met de creatieve industrie rondom het mediacomplex) die de hoge positie bepalen.

Overigens maken deze beide 'unusual suspects' deel uit van de MRA, de Metropoolregio Amsterdam. Ze hebben zich als het gaat om bestuurlijke en economische samenwerking gepositioneerd als onderdeel van het Amsterdamse ecosysteem. Dat verklaart iets, maar het is geen garantie. De Zaanstreek ligt ook onder de rook van Amsterdam, maar staat er in deze index op zeer grote afstand van.

De index bevat verder posities die vragen oproepen:

- Rijnmond is een regio die in veel lijstjes niet goed scoort. In de lijsten die de Atlas Gemeenten jaarlijks maakt over de 50 grootste gemeenten, bungelt de stad Rotterdam vaak onderaan. Maar als we vanuit het bredere fenomeen van de veerkracht kijken, kleurt dat beeld bij.
- Noord-Drenthe is ook opvallend. Voor een deel is er sprake van de agglomeratiekracht van Groningen – de kop van Drenthe functioneert bijna als een buitenwijk van de stad – maar er kan ook een effect merkbaar zijn van de dubbelstadstrategie van Groningen en Assen, bijvoorbeeld bij de samenwerking in 'Energy Valley'.
- De positie van de Duin- en Bollenstreek is in dat licht problematisch. Het 'nabijheidsvoordeel' dat Noord-Drenthe boekt, is hier afwezig. Leiden, Amsterdam, Schiphol en Den Haag liggen om de hoek, maar de Duin- en Bollenstreek onderscheidt zich maar nipt van erkende probleemgebieden als Oost-Groningen en Delfzijl. De spannende vraag is natuurlijk of die situatie 'zomaar' ontstaan is, of in de hand gewerkt is door een gebrekkige samenwerking binnen de streek en tussen de steek en de omringende gebieden.

Een positie in de staart van de lijst wil niet zeggen dat het nu slecht gaat in het gebied. De Duin- en Bollenstreek heeft een goed woonklimaat, heeft een beperkte sociale problematiek en kent een gemiddeld hoog huishoudinkomen. Ook Zeeland scoort hoog in allerlei woontevredenheidsonderzoek. Zeeland heeft de laagste werkloosheid van het land. Maar dit zijn wel gebieden waar de komende 15 jaar stagnatie dreigt.

Tenslotte bevat iedere statistiek wel weer een ongerijmdheid. In deze tabel is dat de topscore van de verhuismobiliteit in Oost-Groningen. Voor een deel is die score reëel: de ontspannen woningmarkt trekt Oost-Europeanen aan die in Nederland niet alleen willen werken, maar ook wonen. Maar voor een ander deel is de monsterscore het gevolg van een enkele vestiging: die van het aanmeldcentrum voor asielzoekers in Ter Apel.

De ongerijmdheid is een onderstreping van de stelling dat je statistiek niet voor lief moet nemen. Het is een hulpstuk in plaatsbepaling en beleidsgesprek.

Wat kunnen we over 071 opmerken? Een paar observaties:

- De zesde plaats van de regio in de veerkrachtindex wordt 'verdiend' met twee parameters: het hoogste aantal hoogopgeleiden en het laagste aantal laagopgeleiden
- Met de werkgelegenheid is de regio een middenmoter: een gedeelde plaats 18. De werkgelegenheid groeit wel – met name in de stad Leiden – maar de regio is nog steeds afhankelijk van de gunstige ligging voor een uitgaande pendel
- Met de vergrijzing staat de regio op een gedeelde zesde plaats. De vergrijzing zit met name in de gemeenten rondom de stad
- De score op ondernemerschap is een gedeelde 31ste plek.
- De verhuismobiliteit zorgt voor een 'Amsterdam-achtige' bewonersdynamiek.

Van de zes parameters zijn er twee om je als beleidsmaker zorgen over te maken. De eerste is de middelmatige score op werkgelegenheid, de tweede is de slechte score op de parameter ondernemerschap.

De vraag is gesteld of die 31^e positie op de parameter ondernemerschap iets te maken heeft met een grote publieke sector. Anders gezegd: is die 31^e plek niet een logische consequentie van de aanwezigheid van een dominant zorg- en onderwijscomplex?

Dat is niet helemaal het geval. Het klopt dat met name Leiden al decennia geldt als een publieke sector stad met een kleine economie. Het verval en vertrek van de oude industrie vanaf de jaren '70 heeft een 'gat' achter gelaten dat lange tijd niet is gevuld. We chargeren slechts ten dele wanneer we het Leiden van die tijd typeren als een forensenstad met vooral zorg- en onderwijsbanen, en veel inwonende Rijksambtenaren werkzaam in Den Haag. Pas met de bloei van het science park is de bedrijvigheid in de stad weer toegenomen en daarmee ook het aantal zelfstandigen.

Er is dus sprake van een historische achterstand...maar er zijn meer regio's met een kleine economie of dominante publieke sector. En die scores intussen aanmerkelijk beter op de parameter 'ondernemerschap' dan 071. We maken een korte flitsvergelijking van het onderliggend cijfermateriaal van 071 en vier vergelijkingsregio's.

	Aantal banen per 100 leden beroepsbevolking	% banen in publieke sector	% zelfstandigen in werkzame beroepsbevolking
071 regio	86 banen	42%	14.8%
Haarlem eo	80 banen	37%	19.5%
Den Haag eo	101 banen	38%	17.4%
Gooi- en Vechtstreek	92 banen	29%	21.1%
Noord-Friesland	87 banen	35%	17.3%

De korte conclusie van dit overzicht voor 071 luidt: er zit zeker nog rek in het opvijzelen van het ondernemerschap in de streek.

INDEX071 VERVOLG

Werkgelegenheid en bedrijvigheid

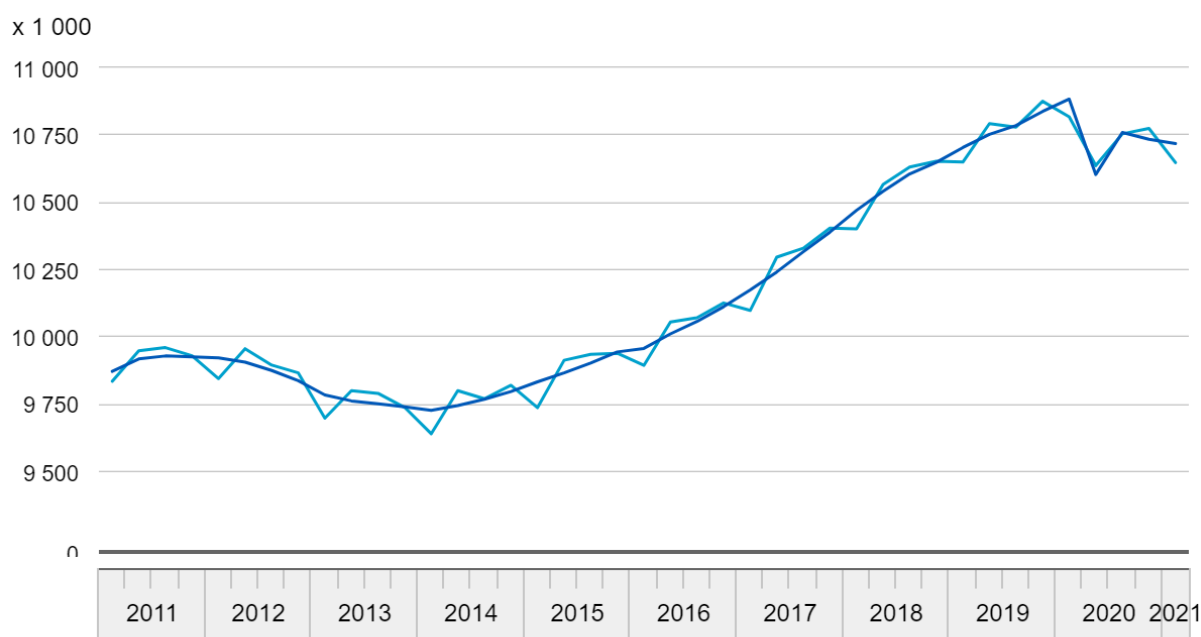
Het thema 'werkgelegenheid en bedrijvigheid' is in deze Index opgebouwd uit vijf verschillende parameters. We meten per parameter de groei of daling ten opzichte van het basisjaar 2014 en drukken dit in indexcijfers uit. De scores van de gewogen parameters tellen we bij elkaar op om te komen tot het algehele indexcijfer voor het thema.

	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Werkgelegenheid en bedrijvigheid	100	103	105	113	121	127	121

De conjuncturele dip van 2020 vertaalt zich in een daling van zes indexpunten op dit thema. We tekenen daarbij aan dat de werkgelegenheidseffecten op regioniveau nog niet goed bekend zijn. De laatste peildatum van de vaste bronleverancier Bedrijvenregister Zuid-Holland is 1 januari 2020. Er zijn geen andere regionale bronnen voorhanden met actuelere cijfers.

Aan de hand van nationale data kunnen we wel alvast een inschatting maken. Hieronder een figuur met de ontwikkeling van de werkgelegenheid in Nederland tussen 2011 en 2021. In lichtblauw het aantal banen, donkerblauw het aantal banen met seizoenscorrectie.

Banen van werkzame personen

De dip in het voorjaar van 2020 is onmiskenbaar. Het is echter een kortstondige dip geweest, al vanaf kwartaal 3 heeft het herstel zich ingezet. Bovendien is de daling veel minder scherp geweest dan door diverse analisten en planeconomen voorzien. Het steunpakket van de overheid heeft zijn werk gedaan, maar bovenal blijkt de economie veel weerbaarder te zijn dan verwacht. De coronadip is van conjuncturele aard gebleken, en niet structureel zoals bijvoorbeeld de kredietcrisis van 2008 dat wel was.

Dan nog een korte blik op het sectorale beeld. We kijken naar het aantal werkzame personen op sectorniveau in vijf afgelopen kwartalen, en indexeren de resultaten waarbij 2014 gelijk staat aan 100.

	2014	1 ^e kwartaal 2020	2 ^e kwartaal 2020	3 ^e kwartaal 2020	4 ^e kwartaal 2020	1 ^e kwartaal 2021
Industrie	100	106	105	105	105	105
Bouwnijverheid	100	113	112	112	113	114
Handel, vervoer en horeca	100	112	107	110	108	107
Informatie en communicatie (o.a. ict)	100	126	126	128	129	130
Zakelijke dienstverlening	100	119	111	113	114	114
Overheid, onderwijs, zorg	100	107	107	109	109	110
Cultuur, recreatie, overige diensten	100	112	108	110	107	103

De meeste sectoren laten stabiele cijfers zien. En in sommige gevallen uitgesproken groei: de publieke sector en de ict-business. Het grootste verloop zit in de consumentsectoren: detailhandel, horeca, recreatie.

Op de volgende pagina's staan de scores per parameter met daarbij een korte duiding. We starten iedere keer met een weergave van de gehanteerde definitie, bronverwijzing, gewicht in de index en de ontwikkeling ten opzichte van voorgaand jaar. Vervolgens treft u links het indexcijfer met visuele weergave van de ontwikkeling. De brede horizontale streep is de waarde 100.

Werkgelegenheid

Definitie	Aantal door Bedrijvenregister Zuid-Holland getelde arbeidsplaatsen (> 12 uur werk per week, inclusief zelfstandigen), meest recente peildatum 1 januari 2020		
Gewicht in thema	32%	Index ontwikkeling afgelopen jaar	+/- 0

Regionale arbeidsplaatsen-tellingen volgen altijd met vertraging. In dit geval moeten we het doen met cijfers van net voor de pandemie. Landelijke cijfers over 2021 zijn er al wel en die laten zien dat het aantal banen weer nagenoeg gelijk is aan het précrisisniveau. Voor 071 geldt daarbij dat het aandeel van crisisgevoelige sectoren in de economie beperkt is. Grote schommelingen in de werkgelegenheid liggen niet voor de hand.

Werkgelegenheid industrie

Definitie	Aantal door Bedrijvenregister Zuid-Holland getelde arbeidsplaatsen in industrie en nutsvoorzieningen, peildatum 1 januari 2020		
Gewicht in thema	20%	Index ontwikkeling afgelopen jaar	- 1

De industrie is een belangrijke verdiensector met een hoge toegevoegde waarde. Een groeiend deel van de industrie vinden we terug op het science park: schone productie, kennisintensief. We zien geen grote wijzigingen in de industriële werkgelegenheid vlak voor de pandemie. Het sentiment in de bedrijfstak is positief, de eerste lockdown heeft de boel flink ontregeld maar de bedrijven zijn de crisis goed doorgekomen. De reserves zijn redelijk onaangetast, de productie is weer als vanouds en de orderportefeuilles zitten vol. Er is één voornaam obstakel dat een nieuwe bloeiperiode in de weg staat: gebrek aan goed geschoold technisch personeel.

Werkgelegenheid zakelijke dienstverlening

Definitie	Aantal door Bedrijvenregister Zuid-Holland getelde arbeidsplaatsen in de zakelijke dienstverlening, peildatum 1 januari 2020		
Gewicht in thema	20%	Index ontwikkeling afgelopen jaar	+ 2

De zakelijke dienstverlening is een laatcyclische sector. Veel bedrijven hebben de 'pijn' van de crisis pas met enige vertraging gevoeld. De effecten kunnen echter lang naijlen. Dat geldt zeker voor de business-to-business bedrijven met vaste klantrelaties in de hospitality en retail. De uitbestede dienstverlening is één van de eerste bezuinigingsposten geweest voor de getroffen bedrijven in die sectoren. Actief in de markt staan en meebewegen met de veranderende vraag is het devies voor de dienstverleners.

Werkloosheid

Definitie	Gemiddelde werkloosheidspercentage in 071, jaarcijfers (laatste jaargang 2020)		
Gewicht in thema	21%	Index ontwikkeling afgelopen jaar	- 27

Een scherpe stijging van de werkloosheid in 2020 leidt tot 27 indexpunten verlies op deze parameter. En nog staat deze parameter op een buitengewoon hoge score van 182 ten opzichte van basisjaar 2014. De verwachting voor de komende jaren is bovendien dat de werkloosheid weer gaat afnemen. De tekorten lopen nu alweer op in de techniek, de zorg, onderwijs en zelfs de horeca.

Bruto regionaal product

Definitie	Bruto regionaal product in Corop-regio Agglomeratie Leiden en Bollenstreek (jaarcijfer)		
Gewicht in thema	8%	Index ontwikkeling afgelopen jaar	- 3

Het CBS becijfert een daling van het BRP met 3.3% in de grote regio Leiden en Bollenstreek. Nauwkeurige cijfers voor 071 zijn niet periodiek beschikbaar. De verwachting is dat de Bollenstreek tekent voor een aanzienlijk deel van die daling met een grote hospitalitysector en de tijdelijke disruptie in de tuinbouw. Sterkste daler op de landelijke lijstjes is overigens Amsterdam met een min van 8.4%.

Regiomarketing

Het thema 'regiomarketing' is in deze Index opgebouwd uit zes verschillende parameters. We meten per parameter de groei of daling ten opzichte van het basisjaar 2014 en drukken dit in indexcijfers uit. De scores van de gewogen parameters tellen we bij elkaar op om te komen tot het algehele indexcijfer voor het thema.

	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Regiomarketing	100	103	108	108	111	117	97

De bezoekerseconomie – een belangrijk onderdeel van het thema regiomarketing - is met een daverende klap stilgevallen in 2020. Voorjaar en najaar stonden in het teken van lockdowns. Horeca, winkels, musea, theaters en andere op bezoekers gerichte dienstverlening hebben omzet en reserves zien verdampen. Alleen in de zomerperiode is er mondjesmaat iets van 'normaal' recreatieverkeer mogelijk geweest. Congressen, een grote en groeiende markt voor O71, zijn geschrapt of vinden alleen nog online plaats. Dit alles leidt tot een uitzonderlijke lage indexscore van 97 punten.

Bij het uitblijven van (internationale) bezoekers zijn overal in het land de eigen bewoners 'herontdekt' als de te bewerken consumentenmarkt. Zo ook in het O71 gebied met buy local campagnes en meer podium voor bewonersinitiatieven. Het zijn niet voor niets de bewonersparameters die de daling van de indexscore nog enigszins dempen. Maar zelfs de internationalisering van de regio is niet helemaal stil komen te liggen. De entree van buitenlandse kenniswerkers is flink bemoeilijkt en veel expats hebben hun komst naar O71 uitgesteld of zien er helemaal vanaf. Daar staat tegenover dat het contact met buitenlandse kennissteden in sommige opzichten gemakkelijker is geworden met de vlucht die digitaal contact heeft genomen. En zelfs in absolute aantallen is het aantal internationals in O71 ook in 2020 toegenomen. In 2022 volgt de grote lakmoesproef. Dan is Leiden de gastheer voor het internationale EuroScience Open Forum waar ruim 4.500 wetenschappers en technologisch leiders op af dienen te komen.

De wens om het toerisme en internationale reisverkeer weer in volle omvang te hervatten stuit voorlopig echter op de grilligheid van het virus. De voorziene festivalzomer valt in het water met het oprukken van de deltavariant. En er zijn al signalen dat bij een onvoldoende vaccinatiegraad het virus weer een opleving kan meemaken in het griepseizoen. De discussie over vaccinatie-toegangsbeleid zal steeds scherper worden gevoerd.

Op de volgende pagina's staan de scores per parameter met daarbij een korte duiding. We starten iedere keer met een weergave van de gehanteerde definitie, bronverwijzing, gewicht in de index en de ontwikkeling ten opzichte van voorgaand jaar. Vervolgens treft u links het indexcijfer met visuele weergave van de ontwikkeling. De brede horizontale streep is de waarde 100.

Aantal nieuwkomers

Definitie	Verhuizingen naar gemeenten in 071 regio inclusief buitenlandse migratie (CBS)		
Gewicht in thema	25%	Index ontwikkeling afgelopen jaar	+ 2

In 2020 hebben zich bijna 19.000 bewoners zich in de 071 regio gevestigd. Dat is net iets meer dan in 2019. Daar staat tegenover dat het aantal vertrekkers harder is gestegen. Na jaren van groei is het saldo van verhuizingen nagenoeg 0. Het is een lot dat 071 deelt met andere internationale kennisregio's. In Amsterdam is er zelfs sprake van forse krimp.

Aantal internationals

Definitie	Bewoners met buitenlandse nationaliteit (paspoorthouders, CBS)		
Gewicht in thema	23%	Index ontwikkeling afgelopen jaar	+ 6

De 071 regio telt circa 22.500 personen met een niet-Nederlandse nationaliteit, dat is ruim 8% van de totale bevolking. In 2020 zijn er ruim 1.000 extra 'internationals' bijgekomen. Dat heeft maar beperkt te maken met migratie, veel buitenlandse verhuizingen zijn niet door gegaan of uitgesteld. De verklaring is de geboorte van meer kinderen met buitenlandse ouders en de verhuizing van niet-Nederlandse paspoorthouders uit andere kennissteden als Amsterdam en Groningen naar 071.

Overnachtingen bezoekers

Definitie	Aantal geregistreerde overnachtingen bij Leidse logiesaccommodaties (via toeristenbelasting, BSGR)		
Gewicht in thema	25%	Index ontwikkeling afgelopen jaar	- 74

De Leidse hotels noteren bijna 60% minder overnachtingen in 2020. Dat is ook vanuit landelijk perspectief een forse daling. Dit heeft alles te maken met de samenstelling van de bezoekersgroep. Veel zakelijke bezoekers: congresgangers, bezoekers van het science park, academici met een tijdelijke klus. En daarnaast een internationaal gekleurd recreatief publiek.

Bezoekers Leidse musea

Definitie	Aantal verkochte tickets in Leidse musea		
Gewicht in thema	14%	Index ontwikkeling afgelopen jaar	- 43

De musea hadden zich voorbereid op een jaar met topdrukke. Na een aantal jaren van verbouwingen (Naturalis, Lakenhal, Boerhaave) stonden begin 2020 alle seinen op groen voor een groots cultureel seizoen. De verplichte sluitingen in 2020 en 2021 hebben vanzelfsprekend de ticketverkoop beperkt. De musea bleken buiten de lockdown wel goed in staat om relatief veel bezoekers op een veilige manier te ontvangen.

Werkgelegenheid culturele en recreatieve sector

Definitie	Aantal arbeidsplaatsen (> 12 uur per week, incl. zelfstandigen) in culturele en recreatieve sector (Bedrijvenregister Zuid-Holland, peildatum 1 januari 2020)		
Gewicht in thema	7%	Index ontwikkeling afgelopen jaar	+/- 0

In 2019 heeft deze parameter zich gestabiliseerd. De verwachting is dat in 2020 de werkgelegenheid gaat dalen. Veel kunstenaars en zelfstandigen hebben de markt voor hun diensten zien wegvallen en hebben intussen in andere bedrijfstakken emplot gezocht.

Inschrijvingen Expat Centre

Definitie	Aantal inschrijvingen bij Expat Centre Leiden (ECL)		
Gewicht in thema	6%	Index ontwikkeling afgelopen jaar	- 47

De pandemie heeft niet geleid tot een massaal vertrek van expats. De meeste zijn gebleven of hebben een vertrek zelfs uitgesteld door de gezondheidssituatie in eigen land. Wel zijn er minder nieuwe expats bijgekomen. Het ECL noteert 372 inschrijvingen in 2020, ruim minder dan de 634 van het jaar daarvoor. Er worden al verwachtingen uitgesproken dat het expatverkeer weer snel op gang zal komen. De tekorten op de arbeidsmarkt zijn urgent en het potentieel aan gekwalificeerde kenniswerkers in eigen land is te beperkt, zeker in specialistische bedrijfstakken als de life sciences.